

UNELE PRECIZĂRI PRIVIND ACCEPȚIUNILE JURIDICE ȘI EXTRAJURIDICE ALE CONCEPTULUI DE ȘANTAJ

Dumitru MOISEEV

Catedra Drept Penal și Criminologie

The author analyzes some explanations regarding the juridical and extra juridical acceptations of the blackmail concept. After a thorough analysis, the author comes to the conclusion that the notion of racket does not have to outrun the domain of journalism. In the juridical-penal vocabulary, its presence is superfluous. Much more important is the problem of substituting the term of "blackmail" by the term "extorting", in the Criminal Code of Republic of Moldova. Our criminal law would gain more authority before its addressees and beneficiaries, if the linguistic level is improved.

În ultimul timp, în conștiința comună s-a înrădăcinat adânc conceptul de racket. Semnificația acestui concept are o relevanță juridico-penală. Cu toate acestea, chiar și acei membri ai societății, care nu au o pregătire juridică suficientă, operează cu el absolut nestingherit. Însă, în majoritatea cazurilor, semnificația conceptului de racket este percepută în mod diferit. De aceea, vom încerca, în cele ce urmează, să stabilim această semnificație, precum și legătura ei cu înțelesul noțiunii de șantaj din art.189 CP RM.

Etimologic, termenul „șantaj” provine de la cuvântul francez „chantage”, care semnifică metoda de pescuit prin care peștele este gonit în plasă cu ajutorul zgomotului [1]. În sensul literar curent, prin „șantaj” se are în vedere constrângerea exercitată asupra cuiva prin amenințarea cu divulgarea unui secret compromițător sau prin alte mijloace de intimidare, cu scopul de a dobândi în mod injust un folos pentru sine sau pentru altul [2].

Raportat la limbajul Codului penal al Republicii Moldova, termenul „șantaj” înseamnă, *stricto sensu*, cererea de a se transmite bunurile proprietarului, posesorului sau deținătorului ori dreptul asupra acestora, sau de a săvârși alte acțiuni cu caracter patrimonial, amenințând cu răspândirea unor știri defăimătoare persoana, rudele sau apropiații acesteia. Însă, legiuitorul moldovean a decis să extrapoleze noțiunea de șantaj și asupra altor ipoteze, în care ca modalități ale acțiunii adiacente apar:

- 1) amenințarea cu violență a persoanei, a rudelor sau a apropiaților acesteia;
- 2) amenințarea cu deteriorarea sau cu distrugerea bunurilor proprietarului, ale posesorului sau ale deținătorului;
- 3) amenințarea cu răpirea proprietarului, a posesorului, a deținătorului, a rudelor sau a apropiaților acestora;
- 4) aplicarea violenței nepericuloase pentru viață sau sănătate;
- 5) amenințarea cu moartea;
- 6) deteriorarea ori distrugerea bunurilor;
- 7) aplicarea violenței periculoase pentru viață sau sănătate;
- 8) aplicarea schingiurii, a torturii, a tratamentului inuman sau degradant;
- 9) răpirea proprietarului, a posesorului, a deținătorului, a rudelor sau a apropiaților acestora.

Așadar, accepțiunea legislativă a noțiunii de șantaj este cu mult mai largă decât accepțiunea literală a acesteia. Însă, în ultimul timp s-a observat o anumită inconsecvență în poziția legiuitorului moldovean. Astfel, la 4.11.2005, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului cu privire la contravențiile administrative, a Codului penal al Republicii Moldova și a Codului de procedură penală al Republicii Moldova [3]. Prin această lege, Codul penal al Republicii Moldova a fost completat cu art.217/4 „Sustragerea sau extorcarea substanțelor narcotice sau psihotrope”. Analiza acestui articol permite a face concluzia că termenul „extorcare” din cuprinsul lui are același conținut semantic ca și termenul „șantaj” din art.189 CP RM. În aceste condiții, ar fi binevenit ca termenul „extorcare” să fie folosit și în art.189 CP RM, astfel accepțiunea legislativă și accepțiunea literală a aceleiași noțiuni fiind armonizate.

Trebuie de menționat că în legea penală franceză și în cea olandeză noțiunile „extorcare” și „șantaj” sunt folosite aparte. Astfel, în Codul penal francez [4], la art.312-10, prin „șantaj” se are în vedere acel caz când semnătura, obligația sau renunțarea la aceasta, informația secretă, mijloacele bănești, titlurile de valoare, valorile materiale sau oricare alte bunuri sunt obținute pe calea amenințării de dezvăluire sau imputare a faptelor care pot cauza prejudicii onoarei și demnității persoanei. Totodată, potrivit art.312-1 din Codul penal francez,

extorcarea presupune cazul când semnătura, obligația sau renunțarea la aceasta, informația secretă, mijloacele bănești, titlurile de valoare, valorile materiale sau oricare alte bunuri sunt obținute pe calea violenței, amenințării cu violența ori constrângerii de alt gen. Așadar, deosebirea dintre cele două componente de infracțiuni constă în tipul concret de influențare exercitat asupra victimei: amenințarea cu dezvăluirea sau imputarea faptelor care pot cauza prejudicii onoarei și demnității persoanei (în cazul șantajului); violența, amenințarea cu violența ori constrângerea de alt gen (în cazul extorcării).

În Codul penal al Olandei [5] este sugestivă denumirea Titlului XXIII „Extorcarea și șantajul” din Cartea a doua.

Atât în cazul extorcării, cât și în cazul șantajului, legiuitorul olandez menționează despre fapta de revindicare a bunurilor, de asumare a unei datorii, de renunțare la anumite pretenții, de permitere a accesului la datele având valoare bănească în activitatea comercială, în scopul obținerii unor profituri ilegale pentru sine sau pentru alte persoane. Însă, în cazul extorcării (art.317 din Codul penal al Olandei), făptuitorul își însoțește această faptă cu violență sau cu amenințarea de violență. Iar în cazul șantajului (art.318 din Codul penal al Olandei), făptuitorul își însoțește fapta respectivă cu amenințarea de calomnie verbală, de defăimare pamfletară sau de divulgare a unui secret.

Pentru ca în conștiința comună a cetățenilor Republicii Moldova să se creeze opinia despre necesitatea diferențierii noțiunilor „extorcare” și „șantaj”, este nevoie de intervenția legiuitorului. Până atunci însă aceste două noțiuni vor fi confundate, iar preferința va fi acordată noțiunii „șantaj”.

Iar acum să ne adresăm noțiunii de racket, care, așa cum am menționat mai sus, pare a fi utilizată ca substitut de felul său al noțiunii de șantaj. Oricum, nu putem ignora că noțiunea de racket a intrat durabil în lexicul publicistic, juridic și cel cotidian.

În literatura juridică noțiunea dată este folosită cu înțeles diferit:

- 1) se echivalează în totalitate cu înțelesul noțiunii de șantaj [6];
- 2) se înțelege ca șantaj săvârșit numai de către grupurile criminale organizate (organizațiile criminale) sau în sfera activității de întreprinzător [7];
- 3) se înțelege nu doar ca șantaj, dar și ca alte infracțiuni (jaf, tâlhărie etc.) [8];
- 4) se consideră formă a infracționalității organizate [9];
- 5) se înțelege ca cerere a plăților bănești regulate de la micii întreprinzători, sub amenințarea bătailor, omorurilor, incendierilor, pogromurilor etc. [10].

În opinia lui A.I. Gurov, șantajul se apropie de racket în următoarele situații: infractorii impun taxe ilegale și primesc de la victime, în mod permanent, bani sau valori materiale, ca și cum aflându-se la întreținerea acestora [11].

După G.V. Borzenkov, în ultimii ani a primit răspândire șantajul sub forma luării de la întreprinzători a unor plăți periodice pentru servicii impuse forțat cu conținut neechivalent (chipurile, pentru „paza” încăperii, „contribuția” la comercializarea mărfurilor, aplanarea relațiilor litigioase cu organele de control sau cu alte grupări criminale etc.). Însă, despre racket ca fenomen se poate vorbi numai relativ la cele mai periculoase manifestări de șantaj organizat, care, de regulă, este însoțit de alte fapte infracționale: corupere activă sau pasivă, darea sau luarea de mită, abuzul de putere sau abuzul de serviciu etc. [12]

În multe privințe, poziția lui G.N. Barzenkov este agreată de alți autori. Aceștia consideră că racketul are loc atunci când coincid interesele grupărilor specializate pe șantaj și ale unor întreprinzători, când are loc nu pur și simplu strângerea „birului”, dar se atestă concreșterea infracționalității economice cu cea de drept comun [13].

O asemenea varietate de viziuni privind înțelegerea noțiunii de racket și corelarea acestei noțiuni cu conceptul de șantaj nu ne permite să lăsăm problema dată fără atenția cuvenită. Or, de multe ori, termenul „racket” este utilizat simplamente în contextul discuțiilor pe teme juridice, fără ca cei implicați în discuție să întreprindă vreun efort de precizare a înțelesului acestui termen [14]. Iată de ce este imperioasă expunerea propriului punct de vedere vizavi de spectrul larg de opinii enunțate mai sus.

Utilizarea unui sau altui termen în accepție juridico-penală presupune folosirea pentru el a unui conținut juridic adecvat. În acest sens, noțiunea de șantaj este fixată în art.189 CP RM și, în acest fel, este recunoscută de către legiuitor. În același timp, legea penală autohtonă nu conține noțiunea de racket.

Nu același lucru se poate menționa despre legea penală a altor state. Astfel, conform legislației SUA (§1961 al Legii cu privire la controlul asupra infracționalității organizate în SUA), sfera de acțiuni, care intră

sub incidența noțiunii de racket, este destul de largă: a) omorul cu circumstanțe agravante, răpirea de persoane, jocurile de noroc, incendierea, jaful, coruperea, șantajul, circulația ilegală a substanțelor narcotice; b) mituirea în domeniul sportului, falsificarea banilor, furtul de mărfuri, delapidarea mijloacelor din fondurile de pensii și fondurile de asistență socială, obstrucționarea urmăririi penale, comercializarea țigărilor de contrabandă, transportarea bunurilor furate, traficul de sclavi; c) deturnarea mijloacelor din fondurile sindicale [15].

Conform actului normativ sus-menționat, prin „racket” trebuie de înțeles oricare activitate infracțională cu caracter organizat și cu scop precis de obținere a profiturilor ilegale, depășind limitele unui singur stat. Totodată, racketul este raportat la direcțiile cele mai periculoase ale activității infracționale organizate, deoarece are un caracter antistatal accentuat, cauzând grave prejudicii societății.

În alte acte legislative, în vigoare pe teritoriul SUA, noțiunea de racket are un înțeles mai restrâns. Astfel, potrivit §1951 al Titlului 18 din Culegerea de legi a SUA, prin „racket” se are în vedere obținerea bunurilor de la altă persoană, cu acordul acesteia, sub influențarea aplicării ilegale sau a amenințării aplicării forței, violenței, sau a temerii, sau a folosirii unui drept oficial [16].

Conform Codului penal al Californiei, noțiunea de racket este definită ca „obținerea bunurilor de la altă persoană, cu acordul acesteia, sau obținerea unui act oficial al unei persoane cu funcție de răspundere, sub influențarea aplicării ilegale a forței, sau a temerii, sau a folosirii dreptului oficial” (§518) [17]. De menționat că acordul victimei este, în condițiile date, unul constrâns, exprimat nebenevol, deci trebuie perceput ca atare cu o mare doză de rezervă.

În conformitate cu Codul penal al Alabamei, prin „racket” se are în vedere stabilirea conștientă, pe calea amenințării, a controlului asupra bunurilor străine, în scopul de a lipsi persoana de aceste bunuri (§13A-8-13) [18]. Într-un mod oarecum diferit fapta de racket este incriminată în Codul penal al statului New-York: „În oricare urmărire pentru sustragere, săvârșită pe calea racketului, prin insuflarea temerii victimei că ea sau altă persoană va fi trasă la răspundere pentru o infracțiune...” (§155.15) [19].

Dincolo de toate aceste nuanțe, racketul a fost și rămâne a fi o componentă a infracționalității organizate. Are dreptate A.M. Iakovlev când menționează că sistemul infracționalității organizate include fenomenul racketului, adică șantajul sub amenințarea răfuirii, precum și livrarea de mărfuri ilegale, punerea la dispoziție a unor servicii ilegale (jocuri de noroc, cămătăria, vânzarea de substanțe narcotice, întreținerea speluncilor etc.) [20]. Așadar, „racketul” este o noțiune generică în acele sisteme juridice în care este folosită. De aceea, dacă dorim să desemnăm prin această noțiune vreun fenomen autohton, vizând activitatea infracțională organizată, trebuie s-o facem cu maximă prudență.

Reieșind din cele menționate, nu putem susține că, în sens juridico-penal, noțiunile „șantaj” și „racket” sunt noțiuni sinonime. În genere, noțiunea de racket nu trebuie să se suprapună noțiunii de șantaj sau noțiunii ce numește oricare altă infracțiune. Deoarece nu există deocamdată o poziție unică privitoare la natura juridică și întinderea noțiunii de racket, în contextul spațiului juridic autohton, aplicarea neologismului respectiv poate genera controverse în practica juridică. În concluzie, noțiunea de racket nu trebuie să depășească domeniul publicistic. În lexicul juridico-penal prezența ei este superfluă. Mult mai importantă este problema substituirii, în Codul penal al Republicii Moldova, a termenului „șantaj” prin termenul „extorcare”. Prin ridicarea nivelului său lingvistic legea noastră penală ar câștiga mult în autoritate în fața destinatarilor și beneficiarilor săi.

Referințe:

1. Баженов И. Шантаж как уголовное преступление. - Москва, 1878, с.6.
2. Dicționarul explicativ al limbii române / Sub red. lui I.Coteanu, M.Seche, L.Seche. - București: Univers enciclopedic, 1998, p.1051.
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2005. - Nr.161-163.
4. Уголовный кодекс Франции / Под ред. А.И. Бойцова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
5. Кодекс Франции / Под ред. Б.В. Волженкина. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
6. Ляпунов Ю.И. Корыстные правонарушения нетерпимы. - Москва, 1989, с.114.
7. Хохлаков Г.В. Отечественный вариант // Эхо планеты. - 1990. - №31-32. - С.9.
8. Русакович А. Необъявленная война // Советская милиция. - 1990. - №2. - С.43-45.
9. Белоцерковский С.Д. Рэкет: криминологическая характеристика: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 1997, с.59.

10. Скобликов П.А. Организованная преступность и вымогательство // Организованная преступность – 4 / Под ред. А.И. Долговой. - Москва, 1998, с.132.
11. Гуров И. Профессиональная преступность: прошлое и современность. - Москва, 1990, с.155-156.
12. Борзенков Г.Н. Усиление ответственности за вымогательство // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. - 1990. - №2. - С.16.
13. Кислинская Л. Сборщики дани // Советская Россия. - 1990. - №36.
14. Яни П.С. Убийство и бизнес // Законодательство. - 2001. - №9. - С.10; Ларичев В.Д. Организованная преступность в сфере экономики // Законодательство и экономика. - 2002. - №8. - С.11-13.
15. Малиновский А.А. Уголовное право зарубежных государств. - Москва, 1998, с.40.
16. Уголовное право зарубежных государств / Под ред. И.Д. Козочкина. - Москва: Камерон, 2004, с.166.
17. Boyce and Perkins. Cases and materials on criminal law and procedure. - New York: Foundation Press, 1989, p.442-443.
18. Уголовное право зарубежных государств / Под ред. И.Д. Козочкина, с.167.
19. Ibidem.
20. Яковлев А.М. Социология экономической преступности. - Москва: Наука, 1988, с.123.

Prezentat la 20.03.2007